

ФУНКЦІОНАЛЬНО-РОЛЬОВІ ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА

У статті подано результати теоретичного аналізу функціонально-рольових особливостей особистості психолога, наукових підходів до його професійної спрямованості та самовизначення. Проаналізовано напрями підготовки практичного психолога. Визначено особливості професійної компетентності психолога.

Ключові слова: функціонально-рольові особливості особистості психолога, професійне самовизначення, професійна спрямованість, підготовка практичного психолога.

В статье представлены результаты теоретического анализа функционально-ролевых особенностей личности психолога, научных подходов к его профессиональной направленности и самоопределению. Проанализированы направления подготовки практического психолога. Определены особенности профессиональной компетентности психолога.

Ключевые слова: функционально-ролевые особенности личности психолога, профессиональное самоопределение, профессиональная направленность, подготовка психолога.

Актуальність теми. В умовах динамічних соціально-економічних перетворень, які відбуваються в Україні і супроводжуються як позитивними змінами, так і суттєвими складностями, підвищується суспільний запит на психологічну допомогу населенню, що, в свою чергу, потребує достатньої кількості висококваліфікованих психологів-практиків, які відрізняються не тільки володінням спеціальними знаннями, вміннями, навичками, але й високим рівнем особистісної підготовки. Психологічний супровід становлення та функціонування особистості у професії вимагає врахування особливостей сучасності, визначеної філософами як «суспільство спектаклю» (Гі Дебор). Це можливо завдяки застосування рольового підходу.

Мета дослідження – узагальнити та систематизувати наукові підходи до функціонально-рольових особливостей діяльності практичного психолога.

Виклад матеріалу. При дослідженні питань, які пов'язані з професійною спрямованістю психолога, доцільно враховувати внесок учених, які розглядали педагогічну спрямованість. Аналіз професійно-педагогічної спрямованості широко поданий у психологічній літературі. Так, у широкому розумінні слова, педагогічна професія має спільні риси з професійною діяльністю психолога. Проте, аналіз професійної спрямованості на прикладі педагогічної діяльності не охоплює усіх аспектів, які стосуються діяльності психолога, але особливості структури

професійної спрямованості психолога є джерелом для аналізу рольової структури особистості психолога.

Професійно-педагогічна спрямованість розглядається в наукових працях багатьох учених (Г.А. Томілова, Н.Ф. Гоноболін, В.А. Сластьонін, В.Л. Крутецький, П.А. Просецький, Н.В. Кузьміна, Т.В. Єрмолаєва, та ін.).

Н.В.Кузьміна описує педагогічну спрямованість як систему педагогічних умінь, які включають цілу низку внутрішніх взаємозалежних елементів: гностичний, проєктивний, конструктивний, організаційний і комунікативний. Гностичний компонент містить уміння засвоювати нові знання, упорядковувати їх відповідно до педагогічних цілей, аналізувати педагогічну ситуацію, позитивні і негативні сторони в діяльності учнів, уміння формулювати педагогічні завдання. Проєктивний елемент має у собі вміння стосовно перспективного планування змісту і способів діяльності власної та учнів на тривалий період. Компонент, який включає уміння у сфері компонування навчальної інформації, діяльності учнів та власної діяльності педагога на майбутніх заняттях називається конструктивним. Організаційний елемент, який пов'язаний з умінням організації діяльності учнів та педагога в процесі безпосередньої взаємодії з учнями. Елемент, що включає уміння встановлювати контакт та налагоджувати взаємини з учнями, колегами та адміністрацією – це є комунікативний [6].

Вивчаючи формування особистості педагога, аналізуючи педагогічну діяльність та розробивши модель, професіограму сучасного вчителя В.А. Сластьонін виділяє ті властивості особистості, які необхідні педагогу: соціальні потреби, моральні та ціннісні орієнтації. Пізнавальна спрямованість включає наукову ерудицію, інтелектуальну активність, прагнення до педагогічної самоосвіти, духовні, перш за все, пізнавальні інтереси і потреби, почуття нового. Однак, учений зазначає, що центральною ланкою спрямованості є ієрархічна система стійко домінуючих мотивів особистості [12].

У педагогічній літературі зустрічаються роботи, які присвячені дослідженню способів формування професійно-педагогічної спрямованості серед студентів педагогічного вишу. Зокрема, це формування професійно-педагогічної спрямованості через удосконалення навчального процесу, вдосконалення навчально-виховної роботи, організація тренінгу професійних якостей особистості майбутнього педагога.

Так, Є.М. Нікіресв у професійно-педагогічній спрямованості особистості майбутнього вчителя виділяє три види її спрямованості. По-перше, власне педагогічна спрямованість, в основі якої знаходяться наступні мотиви: «суспільна важливість праці вчителя», «привабливість роботи з дітьми та молоддю», «переконаність у власних здібностях до даної професії», «наслідування чи рекомендації улюбленого вчителя», «сімейні традиції», «досвід роботи в школі». По-друге, спрямованість на предмет, що обумовлена мотивом «можливості займатися улюбленим предметом». По-третє, ситуативна спрямованість, в основі якої лежать мотиви «прагнення одержати вищу освіту», «збіг обставин». Виходячи з усього вище перерахованого виділено три рівні професійно-педагогічної спрямованості: високий рівень – характеризується оптимальним поєднанням педагогічної та предметної спрямованості при першочерговому значенні саме педагогічної спрямованості, середній рівень – має значну перевагу предметної спрямованості над педагогічною, низький рівень – характеризується наявністю таких видів спрямованості, як предметна та ситуативна. А суто педагогічна спрямованість на цьому

рівні відсутня [9]. Що стосується розподілу професійної спрямованості студентів-психологів у період навчання у виші, то тут варто виділити такі види: психологічну спрямованість (практичну, педагогічну і дослідницьку); предметну спрямованість (інтерес до науки психології); ситуативну (нестійку).

Процес формування професійної спрямованості психологів відмічається великою складністю. Він обумовлений ієрархічною структурою спрямованості і впливами багатьох різних об'єктивних та суб'єктивних факторів на перебіг процесу формування. Мотивація, як рушійна сила людської поведінки, займає центральне місце в структурі особистості. Вона пронизує основні складові утворення: спрямованість, емоції, здібності, діяльність та психічні процеси. Але проблема формування професійної спрямованості психологів не зводиться тільки до питання вироблення мотивації при виборі даної професії та діяльності.

Складний діалектичний зв'язок особистості і навколишнього середовища, різних психічних властивостей і явищ, які обумовлюють процес формування професійної спрямованості, зазначає важливість врахування кожного з її компонентів як суб'єктивного, так і об'єктивного характеру даного процесу. Тобто, зміна хоча б одного з них сприяє зміні процесу формування професійної спрямованості. Для успішного здійснення педагогічного керівництва слід враховувати рушійні сили процесу, знання структури професійної спрямованості, її особливостей.

Необхідно зазначити, що формування відповідних елементів професійної спрямованості майбутніх психологів відбувається в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу.

На нашу думку, необхідно розглядати професійну спрямованість і на особистісному рівні, виділяючи у її структурі наступні психологічні елементи: пізнавальний – спрямований на засвоєння професійно необхідної інформації; поведінковий – основна мета якого полягає в системі соціальних настановлень у діяльності психолога, які визначають моделі поведінки (ролі) в роботі з людьми; емоційний – суть якого полягає в забезпеченні особистості значущими переживаннями від виконаної

діяльності, яка містить розвиток особистості; ціннісний – містить певні прийнятні цінності, як цілі власної життєдіяльності шляхом рефлексії, тобто усвідомлення їх суб'єктивної значущості.

Самовизначення особистості психолога визначається як неоднорідний рефлексивний процес, який включає у свою структуру процес проблематичний, що закінчується об'єктивізацією проблеми, а також рефлексію цінностей, у яких визначається особисте ставлення до проблеми.

Змістовною характеристикою професійного самовизначення, на думку Т.В. Кудрявцева, є її ставлення до себе як суб'єкта професійної діяльності, саме це зазначається у більшості психологічних досліджень. А тому, стійке позитивне ставлення виступає показником завершеності даного процесу [5]. Ті зміни, які відбуваються в структурі образу «Я», значною мірою характеризують зміни ставлення особистості до себе, як професіонала і можуть фіксуватися в межах окремої стадії професійного становлення особистості. Слід зазначити, що зміна критеріїв ставлення до себе часто проявляється у формі зміни критеріїв до професії. А коли розширюється образ професіонала, перетворюючись у розгалужену систему ролей, то переформовується і ставлення до професії взагалі. Саме професійна діяльність слугує одним із соціально значущих способів формування через ролі відносин особистості з іншими людьми й зі світом у цілому.

Іванцова Н.Б. робить висновок про те, що індивідуально-професійний розвиток на різних етапах професіоналізації обумовлений якісними характеристиками професійного самовизначення. Вона зазначає, що психологічна суть професійного самовизначення розкривається у двосторонньому процесі взаємодії особистості та професії. Ця суть відбиває якісні перетворення цілісної системи відносин до себе, до людей, до професії. Іванцова Н.Б. зазначає, що особливості перетворення цілісної системи відносин людини до себе, людей, професії на різних етапах професійного розвитку можна розглядати як об'єктивний показник динаміки її професійного самовизначення [3].

Завдяки теоретичному аналізу робіт вітчизняних та закордонних дослідників

можна зробити певні висновки: професійний розвиток особистості полягає в послідовній зміні конкретних стадій. Слід зазначити, що кризи супроводжують перехід від однієї стадії до іншої.

А.К. Маркова відмічає, що кризи професійного розвитку особистості також можуть виникати під час «переходу на нову посаду, всередині професії, коли необхідно перекваліфікуватися. Вони виникають у тому випадку, коли старе не задовольняє, а нове досі не сформоване, або ж тоді, коли творча ініціатива робітника зустрічає зовнішній опір у професійному середовищі»[8].

Під час професійного становлення психологів слід виділяти ще один чинник виникнення криз, а саме, психологічні особливості самої професії та ті професійні вимоги до психолога, що є критеріями його як спеціаліста. Сюди можна віднести етичні вимоги до діяльності та особистості психолога, вимоги до професійних і моральних якостей. Усе вище зазначене приводить до постійної роботи психолога над собою, до самовдосконалення та професійного розвитку. Завдяки аналізу сучасних публікацій, які в певній мірі висвітлюють проблематику професійної підготовки практичних психологів, демонструє, що першочерговими темами є дві рівною мірою взаємозалежні проблеми: «етична» та «психотехнічна». Окрім вище перерахованого, існує й те, що професія психолога має високий ризик емоційного виснаження, в такому випадку виникнення криз та конфліктів є неминучим.

Розглядаючи кризи у професії психолога, можна виділити три види подій, які впливають на професійне становлення особистості психолога: нормативні, ці події обумовлені логікою становлення особистості, іншими словами, життєво обумовлені; ненормативні – це події, які характеризуються випадковим, позитивним чи негативним збігом обставин; наднормативні, які виникають як наслідок прояву сильних емоційно-вольових зусиль особистості.

Таким чином, на цій основі, можемо виділити два види криз. По-перше, кризи, які викликані випадковими подіями (ненормативні кризи). По-друге, кризи, що породжені наднормативною активністю особистості (кризи самоактуалізації).

На сьогоднішній день суспільна практика вимагає великої кількості висококваліфікованих практичних психологів, які здатні виконувати просвітницьку, діагностичну, корекційну, розвивальну, консультативну види діяльності. А це, у свою чергу, потребує належного рівня підготовки та високої відповідальності за результати своєї професійної діяльності. У процесі професіоналізації відбувається становлення особистості практичного психолога. Воно визначається правами, обов'язками й етичними нормами, які знаходять відображення у властивостях і якостях зрілої особистості, яка здатна цілеспрямовано змінювати як внутрішній, так і зовнішній світ за власними принципами.

На думку Н.В. Чепелевої, традиційна система навчання не забезпечує до кінця формування професіонала-психолога, який спроможний на високому рівні виконувати різноманітні обов'язки, які виникають у його практичній діяльності [13].

Але поряд з тим, як відмічає Н.Б. Іванцова, сьогодні здійснюються великі зусилля дослідників у пошуку нових концептів до покращення кадрового забезпечення майбутньої професійної діяльності. Підґрунтям для розробки проблеми підготовки практичних психологів є погляди у психологічній науці на освітньо-кваліфікаційні характеристики сучасного психолога (С.Д. Максименко); рефлексія як компонент освіти майбутніх психологів-практиків (Н.І. Пов'якель); наукові розробки змісту, форм і методів підготовчого процесу (А.А. Вербицький, С.Д. Максименко, В.Г. Панок); формування спрямованості майбутнього практичного психолога на оволодіння практичними знаннями, навичками та вміннями, а також психолого-педагогічними знаннями взагалі (С.В. Яремчук); вимоги до особистості практичного психолога (О.Ф. Бондаренко, Ж.П. Вірна, Л.В. Долинська, Н.В. Чепелева, Є.В. Чорний); діалогічно-орієнтований підхід у системі підготовки практичного психолога (Н.І. Пов'якель, Н.В. Чепелева); аналіз напрямків та особливостей професійної діяльності психолога (О.Ф. Бондаренко, З.Г. Кісарчук, С.Д. Максименко).

Відповідно до поглядів В.Н. Карандашева основними завданнями діяльності практичного психолога є [4]:

виявлення психологічних характеристик певної людини або групи; виявлення психологічних причин, які спричиняють труднощі в їх повсякденній життєдіяльності; надання психологічної допомоги при подоланні труднощів у вирішенні клієнтом різних психологічних проблем; покращення системи психологічної роботи і підвищення професійної компетенції; поширення психологічних знань та підвищення рівня психологічної культури; соціально-психологічний супровід праці та життя клієнтів.

Проведений Ж.П. Вірною теоретичний аналіз дав змогу зробити основні узагальнення щодо розвитку у суб'єкта індивідуально своєрідних способів розв'язання типових життєвих і професійних завдань. За Ж.П. Вірною, регуляція є визначальною характеристикою суб'єкта діяльності. Структурно-функціональні характеристики мотиваційно-сміслової регуляції виступають необхідним засобом втілення ідей самовизначення при розв'язанні теоретичних та практичних завдань, пов'язаних з вивченням людини як суб'єкта різноманітних видів і форм довільної активності. Проведене Ж.П. Вірною порівняння між стилями мотиваційно-сміслової регуляції актуального професійного досвіду та особистісною типологією дало можливість підтвердити особистісно-типологічну специфіку професійної реалізації психолога. Розкриття співвідношення стилів мотиваційно-сміслової регуляції актуального професійного досвіду з типологією вирішення консультативних проблем підтвердило необхідність випередження деструктивних аспектів консультування шляхом формування особистісної узгодженості психолога з вибраним ним способом та методами взаємодії з клієнтом [2].

О.Ф. Бондаренком був зроблений значний внесок у розробку професійно-особистісної підготовки психолога-практика. Він зазначає, що подібна підготовка повинна містити в собі чотири взаємопов'язані аспекти: початковий відбір професійно-придатних кандидатів; побудову теоретичної моделі фахівця, яка має на увазі розробку стандартів, тобто норм і нормативів, вимог до особистості й діяльності практичного психолога; розробку змісту навчання і

розвитку практичних психологів; вирішення проблеми професійного самовизначення спеціалістів (питання професійної ідентифікації) [1]. За поглядами О.Ф. Бондаренка неможливо побудувати теоретичну модель фахівця без урахування соціальних витоків, соціальної «органіки» даної професії. Некоректна подібна побудова і без аналізу особливостей знаходження представника професії в суспільстві, бо спеціаліст є ланцюгом реалізації усіх суспільних та функціональних зв'язків. Психолог-практик, як суб'єкт діяльності в системі суспільних відносин, представляє себе на різних рівнях залежно від характеру соціальних відносин, виробничих функцій та суб'єктивного прояву персоніфікованих суспільних відносин [1].

Набір і здатність до реалізації трудових операцій практичного психолога, що визначаються кваліфікацією фахівця, складають основу другого рівня аналізу. Якщо на цих рівнях спеціаліст виступає як втілення його соціальної ролі, то третій рівень передбачає виділення суб'єктності фахівця з загальної позаособистісної системи, яка містить його діяльність, прояв, що потребує персоналізації. А психолог-практик на цьому рівні виступає самим собою та демонструє свої особистісні шляхи розв'язання психологічних проблем, які виникають між людьми. Саме це і є, на думку О.Ф. Бондаренка, тим, що називають «функціональною особистістю» психолога-спеціаліста [1, с. 137].

Висловлюючи власне бачення, В.Г. Панок говорить про зміст підготовки практичних психологів, який має трирівневий розподіл: загальнопсихологічний, спеціально психологічний та спеціалізація у певному виді практичної психології. Кожен окремий рівень підготовки психолога-практика повинен відрізнятися від інших специфічним способом організації та надання знань. Саме на рівні спеціалізації у конкретному виді практичної психології підґрунтям навчання стає життєва ситуація, а результатом в такому випадку являються конкретні практичні навички і вміння, володіння набором технік, технологій та професійних операцій [10].

Слід зазначити, що під час процесу професіоналізації практичних психологів досягається не лише інтеріоризація спеціальних знань та вмінь, а також розвиток

особливих структур свідомості, тобто, професійних «функціональних органів», професійно забарвленого «образу світу» з його професійними концептами та своєрідною системою відносин до дійсності та з нею. Що стосується специфіки провідної діяльності практичного психолога, то її можна визначити через категорію співпереживання, сумісного проживання відрізків життя людини, її проблем і відчуттів, підсумком якого виступає співрозвиток, особистісне зростання, зростання культурної продуктивності. Завдяки сформованій у навчанні здатності до співпереживання, співрозвитку і співтворчості дає можливість психологу бути певним психологічним зряддям для професійної роботи з клієнтами [1].

Запропонована Н.В. Чепелевою система організації підготовки практичного психолога може бути теоретичним та практичним розв'язанням проблеми фахової освіти. Дана система включає такі рівні: світоглядний, професійний, особистісний. Відповідно на першому рівні стоїть завдання забезпечення засвоєння норм, взірців, правил поведінки, стійкої системи цінностей, яка б могла відповідати професійному етикету психолога. Другий рівень направлений на оволодіння необхідною системою знань, технологією практичної діяльності майбутнього психолога-практика, формування його психологічної культури. Метою третього рівня, як відзначає Н.В. Чепелева, є формування серед студентів професійно значущих якостей особистості, гуманістичної спрямованості, «діалогічності», як основного її елементу, здатності до професійної ідентифікації [13].

М.К. Мамардашвілі [7] наголошує на тому, що найкраща передача знань відбувається в тому випадку, коли вчитель не займається педагогікою, не вчить спеціально нічому, а тільки є прикладом проживання власного життя як спеціаліст. Завдяки навчанню можна моделювати дане переживання як спільне, в якому вчитель-професіонал виступає посередником, який збагачує професійні інформаційні обрії та шляхи їх набуття. Слід зауважити, що найважливішим моментом в такому випадку є зміна та структурування внутрішнього простору студента, трансляція способів самопізнання, рефлексії, самопобудови, екзистенціального саморозуміння.

Погоджуючись з поглядами Н.В. Чепелевої та Н.І. Пов'якель, відповідно до яких модель особистості складається з підструктур, які відрізняються провідними особистісними властивостями, домінуючим типом психологічної компетентності, особливостями та специфікою професійних знань. Отже, нижче наведемо характеристику підструктур моделі особистості практичного психолога:

1. Мотиваційно-цільова підструктура містить сформовану мотиваційну сферу, позитивну мотивацію стосовно обраної професії, професійне ціле утворення. Діалогізм постає інтегральною особистісною якістю, що виникає і функціонує з метою поліпшення особистісних смислів його учасників.

2. Когнітивна підструктура включає в себе: сферу знань особистості, а саме семантичне та особистісне знання, знання себе та інших; Я-концепцію спеціаліста; когнітивну компетентність, професійно важливі якості та властивості пізнавальних процесів; професійну рефлексію та інтелект.

3. Операціонально-технологічна підструктура забезпечує розвиток операціональної компетенції фахівця, сформовані процедурні знання, інтерпретація та використання технологій та технік, наявність практичного інтелекту.

4. Комунікативно-рольова підструктура включає у себе високу комунікативну компетентність психолога та соціально-когнітивні й комунікативні вміння. До основних особистісних якостей відносяться професійна ідентифікація в рамках прийняття провідних професійних ролей та соціальний інтелект. Перш за все, комунікативна компетентність тісно пов'язана з мовленнєвою компетентністю, бо комунікація – це одна з функцій мовлення. Саме через це мовленнєва компетентність як складне психологічне утворення поєднує в собі комунікативну компетентність.

5. Регулятивна підструктура гарантує толерантність до фрустрації, високий рівень працездатності та саморегуляції особистості, мінімальну схильність до психологічного збудження та швидкого виснаження, здатність до професійної самореабілітації. Професійна саморегуляція виступає в якості особистісної складової в даній підструктурі.

Роблячи узагальнення підходів щодо визначення професійно необхідних якостей

психолога в новітніх науково-психологічних джерелах, Н.Б. Іванцова виділяє комплементарні до особистості практичного психолога якості, які обумовлюють особистісне зростання клієнта в процесі індивідуальної та групової роботи: емпатія (К. Роджерс, П.П. Горностай, Т.І. Федюк), творчість, креативність (Н.І. Пов'якель, Т.С.Яценко та ін.), комунікативна компетентність (Р.Кеттелл, Є.О.Климов, О.Ф. Бондаренко, С.В. Васильківська та ін.), рефлексія (Г.С. Абрамова, О.О. Бодальов, Ж.П. Вірна, Н.І. Пов'якель та ін.), діалогізм (А.Ф. Копйов, Н.В. Чепелева), соціальний інтелект (М.О. Амінова, М.В. Молоканов), емоційна стійкість (Л.П. Шумакова, І.Юсупов), аутентичність (К.Роджерс, Ф.Перлс), відкритість, теплота (Ю.М. Ємельянов, Г.Струпп, А.Сторр), несуперечлива, позитивна Я-концепція (Р.Мей).

Аналізуючи визначення компетентності, слід відмітити, що в зарубіжній літературі трапляється трактування компетентності як компетентностей взаємодії. На думку М.Етея і Дж. Дарлі [14] компетентності взаємодії – здатності створення нових зразків виконання ролі шляхом зміни знайомих, здобутих під час практики прикладів, що сприяє діяльності в специфічних змінах ситуацій взаємодії.

Розкриття сутності компетентності у різних аспектах призвело до виникнення її різновидів: професійна компетентність, комунікативна компетентність, діалогічна компетентність, мовна компетентність, мовленнєва компетентність. Для вирішення проблем, які виникають в професійній діяльності психологів-практиків, необхідне оволодіння усіма видами компетентності, їх своєрідний сплав і визначення їх як фахівців.

Н.І. Пов'якель при характеристиці змісту професійної компетентності практичних психологів визначає її як інтегральну характеристику професіоналізму, що дозволяє визначити рівень підготовки та здатності особистості ефективно розв'язувати професійні завдання та виконувати професійні обов'язки. Як наголошує Н.І. Пов'якель, професійна компетентність виступає мірилом професіоналізму і визначальним фактором, від якого залежить успіх в реалізації не тільки соціальних, але й виключно життєдіяльносних функцій спеціаліста [11].

Висновки. Структуру функціонально-рольових особливостей особистості практичного психолога можна представити через сукупність таких компонентів: пізнавального, спрямованого на засвоєння професійно необхідної інформації, поведінкового, основна мета якого полягає в системі соціальних настановлень у діяльності психолога, які визначають моделі поведінки

(ролі) в роботі з людьми; емоційного, суть якого полягає в забезпеченні особистості значущими переживаннями від виконуваної діяльності, яка містить розвиток особистості, ціннісного, що містить певні прийнятні цінності, як цілі власної життєдіяльності шляхом рефлексії, тобто усвідомлення їх суб'єктивної значущості.

Список літератури

1. Бондаренко А. Ф. Беседы с психологом / А. Ф. Бондаренко, Т. А. Петкова. — К. : «Свет», 2005. — 208 с.
2. Вірна Ж.П. Позитивна особистість та логіка життєвих програм / Ж.П. Вірна. — Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. — Серія: Психологічні науки. — Чернігів, 2009. — С. 490-500.
3. Иванцова Н.Б. Генеза професійної спрямованості практичного психолога : навч.-метод. посібн. / Н.Б. Иванцова. — К.: Видавничий Дім «Слово», 2013. — 344 с.
4. Карандашев В.Н. Психология : Введение в профессию: [учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений] / В.Н. Карандашев — 3-е изд., стер. — М.: Смысл ; ИЦ «Академия», 2005. — 382с.
5. Кудрявцев Т.В. Психологический анализ динамики профессионального самоопределения личности / Т.В. Кудрявцев, В.Ю. Шегурова // Вопросы психологии. — 1983. - №2. — С.51 — 59.
6. Кузьмина Н.В. Очерки психологии труда учителя: Психологическая структура деятельности учителя и формирования его личности / Н.В. Кузьмина. — Л.: Изд-во ЛГУ, 1967. — 183 с.
7. Мамардашвили М.К. Как я понимаю философию / М.К. Мамардашвили. — М.: Прогресс-Культура, 1992. — 416 с.
8. Маркова А.К. Психология профессионализма / А.К. Маркова. — М.: Знание, 1996. — 308с.
9. Никиреев Е.М. Направленность личности и методы ее исследования / Е.М. Никиреев. — М.: Изд-во Московского психолого-социального института; Воронеж: Изд-во НПО «МОДЭК», 2004. — 192 с.
10. Панок В. Г. Основні напрями професійного становлення особистості практичного психолога у вищій школі / В. Г. Панок // Практична психологія і соціальна робота. — 2003. — № 4. — С. 14–17.
11. Пов'якель Н.І. Професіогенез саморегуляції мислення практичного психолога: монографія / Н.І. Пов'якель. — К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2003. — 259 с.
12. Слостенин В.А. Формирование личности учителя советской школы в процессе профессиональной подготовки / В.А. Слостенин. М.: Просвещение, 1976. — 160с.
13. Чепелева Н.В. Особистісна підготовка практикуючого психолога / Н.В. Чепелева // Основи практичної психології : підручник / [В. Панок, Т. Титаренко, Н.Чепелева та ін.]. К.: Либідь, 1999. — С.242 — 249.
14. Athey M. Personality, roles and social behavior / M. Athey, J. Darley ; ed. By W. Ickes & E.S. Knowles. — N. Y., etc. : Springer, 1982. — 362 p.

Khomulenko B. V., associate professor

FUNCTIONAL FEATURES-ROLE OF PRACTICAL PSYCHOLOGY

The article presents the results of theoretical analysis of the role of functional features of personality psychologist, scientific approach to his professional orientation and self-determination. It was analyzed the areas of training practical psychologist. The features of the professional competence of a psychologist are set. The structure of the functional-role personality traits psychologist can be represented as a set of the following components: cognitive (the assimilation of professional necessary information), behavioral (system of social attitudes in the work of the psychologist, which determine the pattern of behavior (role) in working with people), emotional (providing identity meaningful experiences on the activities performed), value (the value of life as the life goals). Psychological support of formation and functioning of the individual in the profession requires consideration of its role features.

Keywords: functional role of the individual features of a psychologist, professional self-determination, professional orientation, training of psychologists.